

AZƏRBAYCAN-ÇİN TİCARƏT-İQTİSADI MÜNASİBƏTLƏRİNİN STRATEJİ TƏHLİLİ

*Daxil olub: 9 mart 2022-ci il;
Qəbul olunub: 13 aprel 2022-ci il
Received: 9 March 2022
Accepted: 13 April 2022*

*Emin Teymurov
dissertant, UNEC
emin.teymurov@unec.edu.az*

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi Azərbaycan–Çin ticarət-iqtisadi əməkdaşlığını, eləcə də “Kəmərlər və Yol Təşəbbüsü”nin (KYT) ölkəmiz üçün faydalılığını təhlil etməkdir. Tədqiqat elmi abstraksiya, sistemli analiz, məntiqi ümumiləşdirmə və statistik analiz kimi tədqiqat metodları əsasında aparılmışdır. Tədqiqatın məhdudiyyətləri qismində “Kəmərlər və Yol” təşəbbüsü”nü Azərbaycanın ticarət-iqtisadi maraqları aspektindən araşdıran məhdud sayda təfəssatlı elmi-tədqiqat işlərinin mövcudluğu qeyd oluna bilər. Tədqiqat nəticəsində Azərbaycan–Çin ticarət-iqtisadi əlaqələri, eləcə də “Kəmərlər və Yol” təşəbbüsü Azərbaycan prizməsindən strateji cəhətdən təhlil edilmişdir. Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, tədqiqat Azərbaycan–Çin ticarət-iqtisadi əməkdaşlığının təşviqi sahəsində çalışan mütəxəssislərin və tədqiqatçıların elmi və praktiki biliklərinin zənginləşdirilməsində müsbət rol oynaya bilər. Tədqiqatın elmi yeniliyi və orijinallığı ondan ibarətdir ki, ilk dəfə olaraq müxtəlif təhlil metodlarından istifadə etməklə Azərbaycan–Çin ticarət-iqtisadi münasibətləri, o cümlədən “Kəmərlər və Yol” təşəbbüsündə ölkəmizin iştirakının dividendləri araşdırılmışdır.

Açar sözlər: Çin, “Kəmərlər və Yol”, strateji təhlil, ikitərəfli ticarət-iqtisadi əlaqələr, ixrac strategiyası.

STRATEGIC ANALYSIS OF AZERBAIJANI-CHINESE ECONOMIC- TRADE RELATIONS

*Emin Teymurov
doctoral student, UNEC
emin.teymurov@unec.edu.az*

Summary

The purpose of the research is to analyze the Azerbaijani-Chinese economic and trade cooperation, as well as the benefits of the "Belt and Road" initiative for our country. The research was conducted on the basis of research methods such as scientific abstraction, systematic analysis, logical generalization and statistical analysis. Limitations of the study include the limited number of detailed research papers examining the Belt and Road Initiative from the perspective of Azerbaijan's economic

and trade interests. As a result of the research, Azerbaijani-Chinese economic and trade relations, as well as the "Belt and Road" initiative were strategically analyzed through the prism of Azerbaijan. The practical significance of the research is that the research can play a positive role in enriching the scientific and practical knowledge of specialists and researchers working in the field of promoting Azerbaijani-Chinese economic and trade cooperation. The scientific novelty and originality of the research is that for the first time using various analytical methods, Azerbaijan-China economic and trade relations, including the dividends of our country's participation in the "Belt and Road" initiative were explored.

Key words: *China, "Belt and Road", strategic analysis, bilateral economic and trade relations, export strategy.*

СТРАТЕГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ АЗЕРБАЙДЖАНО–КИТАЙСКИХ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

Эмин Теймуров
диссертант, UNEC
emin.teymurov@unec.edu.az

Резюме

Целью исследования является анализ азербайджано-китайского торгово-экономического сотрудничества, а также преимуществ для нашей страны китайской инициативы «Пояс и Путь». Исследование проводилось на основе таких методов исследования, как научная абстракция, систематический анализ, логическое обобщение и статистический анализ. Ограничения исследования включают ограниченное количество подобных исследовательских работ, в которых рассматривается инициатива «Пояс и путь» с точки зрения экономических и торговых интересов Азербайджана. В результате исследования азербайджано-китайские торгово-экономические отношения, а также инициатива «Пояс и Путь» были стратегически проанализированы через призму Азербайджана. Практическая значимость исследования заключается в том, что исследование может сыграть положительную роль в обогащении научных и практических знаний специалистов и исследователей, работающих в сфере продвижения азербайджано-китайского торгово-экономического сотрудничества. Научная новизна и оригинальность исследования заключается в том, что впервые с использованием различных аналитических методов были изучены азербайджано-китайские торгово-экономические отношения, в том числе дивиденды от участия нашей страны в инициативе «Пояс и путь».

Ключевые слова: *Китай, «Пояс и Путь», стратегический анализ, двусторонние торгово-экономические отношения, экспортная стратегия.*

Giriş

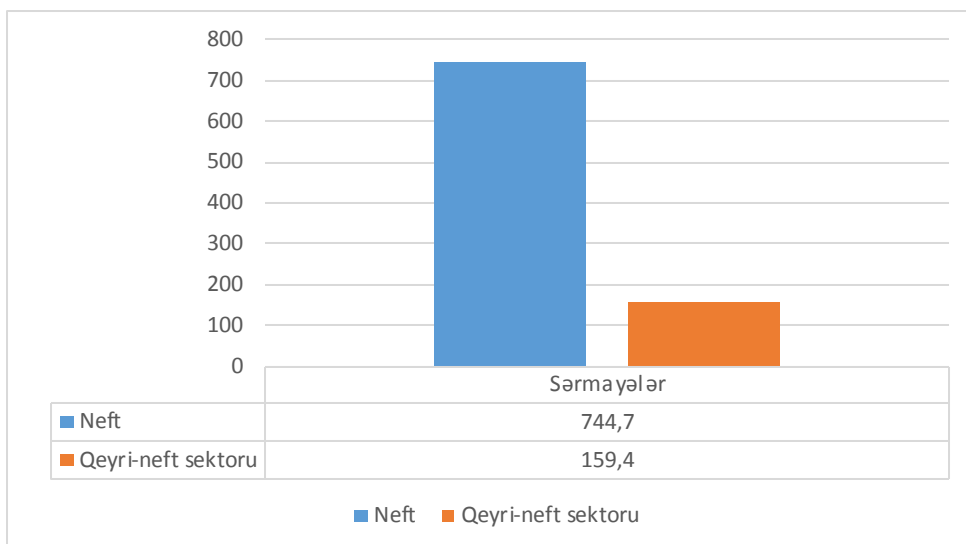
Azərbaycanın müstəqilliyi 1991-ci ilin dekabrın 27-də Çin Xalq Respublikası tərəfindən tanınmış və 1992-ci il 2 aprel tarixində ikitərəfli diplomatik münasibətlər qurulmuşdur [1]. Azərbaycan Respublikası və Çin Xalq Respublikası arasında 88 müqavilə imzalanmışdır [2]. “Sərmayələrin təşviqi və qarşılıqlı qorunması haqqında” Saziş 08.03.1994-cü il tarixində, “Gəlirlərə görə vergilərə münasibətdə ikiqat vergitutmanın aradan qaldırılması və vergidən yayınmanın qarşısının alınması haqqında” Saziş isə 17.03.2005-ci il tarixində imzalanmışdır [3].

Çin Azərbaycanın önəmli ticarət tərəfdaşlarından biridir və 2021-ci ildə 4-cü pillədə qərarlaşmışdır [4]. Çin ilə iqtisadi münasibətlər əsasən ticarət-iqtisadi əməkdaşlıq üzrə komissiya çərçivəsində əlaqələndirilir. Komissiyanın sonuncu 8-ci iclası 2021-ci ilin 27 oktyabr tarixində videokonfrans formatında keçirilmişdir [5]. İki ölkə arasında energetika, kənd təsərrüfatı, informasiya-kommunikasiya texnologiyaları, nəqliyyat-logistika və turizm sahələrində əməkdaşlıq əlaqələri mövcuddur.

Azərbaycan–Çin münasibətlərinin müxtəlif aspektləri ölkəmizin tədqiqatçıları və mütəxəssisləri [6, 7, 8] tərəfindən araşdırılsa da, ticarət-iqtisadi əlaqələri, eləcə də “Kəmərlər və Yol” təşəbbüsündə ölkəmizin iştirakı bilavasitə strateji təhlillər aparmaqqla tədqiq edilməmiş, Azərbaycanın Çin ilə bağlı ixrac strategiyasının və sözügedən təşəbbüs ilə əlaqədar strateji hədəflərinin mümkün elementləri layihələndirilməmişdir.

Azərbaycan–Çin ticarət-iqtisadi əlaqələri

2021-ci ildə iki ölkə arasında ticarət dövriyyəsi təxminən 1,8 milyard ABŞ dollarına bərabər olmuşdur. Eyni zamanda, ticarət balansını ən azı son 5 il ərzində Çinin xeyrinə olmuşdur. Azərbaycandan Çinə ixracın dinamikasına həmçinin qlobal pandemiya da öz mənfi təsirini göstərmişdir. Lakin 2021-ci ildə Çinin Azərbaycana ixracının artımında bərpa müşahidə olunmuşdur (Cədvəl 2).

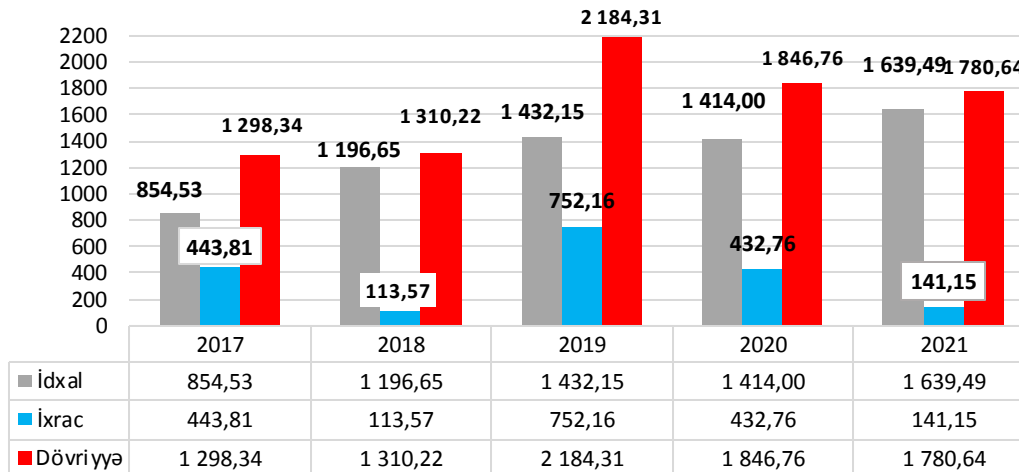

Cədvəl 1. Çindən Azərbaycana yatırılmış sərmayələrin həcmi (1995-2021-ci illin ilk 9 ayı, milyon ABŞ dolları)

Mənbə: AR İqtisadiyyat Nazirliyi

1995-2021-ci ilin ilk 9 ayında Çindən Azərbaycana 904,1 milyon ABŞ dolları (qeyri-neft sektoruna: 159,4 milyon ABŞ dolları), Azərbaycandan Çinə isə 1090,2 milyon ABŞ dolları sərmayə yatırılmışdır (Cədvəl 1).

Cədvəl 2. Azərbaycan və Çin arasında ticarət əlaqələrinin dinamikası (2017-2021-ci illər, milyon ABŞ dolları)

Mənbə: AR Dövlət Gömrük Komitəsi

Bilavasitə Azərbaycanın ixrac yönümlü inkişaf strategiyası prizmasından Çinin iqtisadiyyatının makrosəviyyədə “SWOT”, “PESTEL” və Maykl Porterin metodologiyası əsasında təhlilləri aparılmışdır (Cəlvəl 3, Cəlvəl 4, Cəlvəl 5).

Cədvəl 3. “SWOT” təhlili

GÜCLÜLÜKLƏR	İMKANLAR
SWOT	
ZƏİFLİKLƏR	TƏHDİDLƏR
<i>GÜCLÜLÜKLƏR</i>	<i>İMKANLAR</i>
Bazarın həcmnin böyüklüyü; Əhalinin sayının çoxluğu; Alıclıq qabiliyyəti; Güclü satış kanallarının mövcudluğu; İnternet marketinqinin geniş yayılması; Geniş istifadəçi kütləsinə malik elektron ticarət platformalarının mövcudluğu; Regional nəqliyyat və ticarət qovşağı; Regiondaxili intensivləşən inteqrasiya; Regiondaxili təkmilləşən dəyər və təchizat “zəncir”ləri; AR-in Səfirliyinin, ticarət nümayəndəsinin, ticarət evinin, şərab evinin mövcudluğu; Regional ticarət sazişlərində iştirak;	İqtisadi artım tempi; “Kəmərlər və Yol”; Trans-Xəzər beynəlxalq nəqliyyat marşrutu; Demografik artım; Post-“COVID-19” iqtisadi bərpa; “Spillover” effekti; Beynəlxalq tədbirlər və ticarət sərgiləri; Enerjiyə tələbatın artması; Kənd təsərrüfatı məhsullarına tələbatın artması; “Joint venture”; Rəqəmsallaşma; “Sənaye 4.0” Birbaşa avia reyslər; Bio-orqanik məhsullara artan tələbat;

<i>ZƏİFLİKLƏR</i>	<i>TƏHDİDLƏR</i>
<p>“Made in Azerbaijan” brendi barədə Çində məlumatlılığın kifayət dərəcədə olmaması;</p> <p>Əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunması ilə bağlı problemlər;</p> <p>Azərbaycanın coğrafi göstəriciləri barədə Çində lazımi dərəcədə məlumatlılığın olmaması;</p> <p>Region daxilində logistika infrastrukturunun mükəmməl inkişaf etməməsi və effektiv koordinasiyanın olmaması.</p>	<p>Yaxın və qonşu regionlardan olan rəqib məhsulların mövcudluğu;</p> <p>ABŞ–Çin və AI–Çin ticarət müharibələri;</p> <p>Əmtəə qiymətlərindəki dəyişkənliklər;</p> <p>Qlobal pandemiya və böhranlar;</p> <p>İqlim dəyişikliyinə mənfi təsirləri.</p>

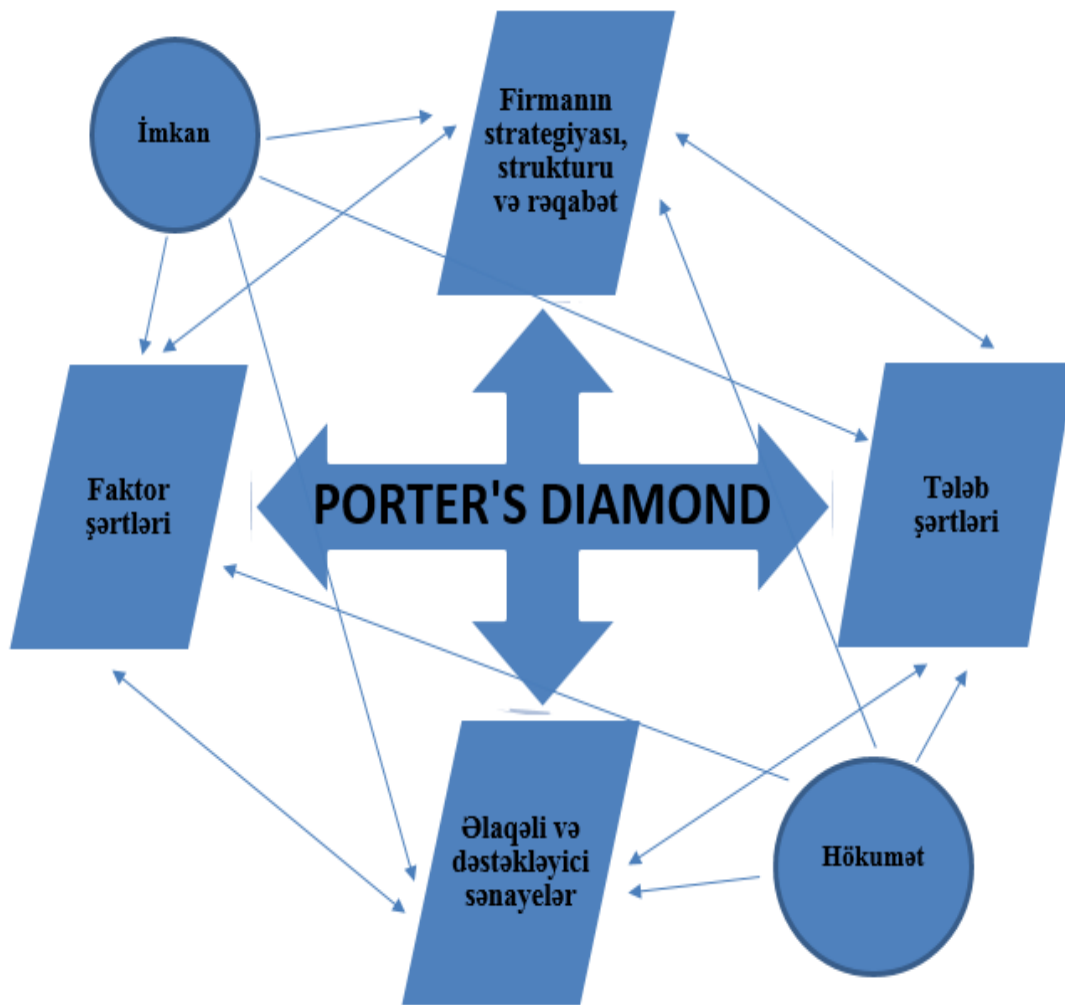
Cədvəl 4. “PESTEL” təhlili

PESTEL					
<i>SIYASI</i>	<i>İQTİSADI</i>	<i>SOSIAL</i>	<i>TEXNOLOJİ</i>	<i>EKOLOJİ</i>	<i>HÜQUQİ</i>

<i>SIYASI</i>	<i>İQTİSADI</i>	<i>SOSIAL</i>	<i>TEXNOLOJİ</i>	<i>EKOLOJİ</i>	<i>HÜQUQİ</i>
<p>Siyasi sabitlik;</p> <p>İki ölkə arasında yaxşı siyasi münasibətlərin mövcudluğu;</p>	<p>Bazanın həcmının böyüklüyü;</p> <p>İqtisadi sabitlik;</p> <p>İqtisadi artım tempi;</p> <p>Alicılıq qabiliyyəti;</p>	<p>Əhalinin sayının çoxluğu;</p> <p>Əhalinin zövqü;</p> <p>Demokratik artım;</p> <p>Savadlılıq səviyyəsi;</p>	<p>İnnovasiyaların təşviqi;</p> <p>Patentlərin sayı;</p> <p>Rəqəmsallaşma;</p> <p>Elektron satış platformaları;</p> <p>İnternetə çıxış;</p>	<p>Ekoloji standartlar;</p> <p>Təbii fəlakətlər;</p> <p>İqlim müxtəlifliyi;</p>	<p>İqtisadi sahədə imzalanmış çoxsaylı ikitərəfli hüquqi sənədlərin mövcudluğu;</p> <p>İqtisadi təmayüllü qurumlar arasında imzalanmış bir</p>

BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının daimi üzvü; “G-20”nin üzvü; ÜTT-yə üzvlük.	Təkmilləşən infrastruktur; İnflyasiyanın səviyyəsi.	Şəhər əhalisinin artım tempi; Sağlam məhsullara artan tələbat.	İnternet istifadəçilərinin sayı; “online” əhali.	Karbon dioksid emissiyaları; Təmiz enerjiyə keçid.	Sıra sənədlərin mövcudluğu; Ticarət-iqtisadi əməkdaşlıq üzrə Hökumətlər-arası Komissiyanın mövcudluğu.
--	--	---	---	---	---

Cədvəl 5. Maykl Porterin “romb” modeli əsasında təhlil

<i>FAKTOR ŞƏRTLƏRİ</i>	<i>TƏLƏB ŞƏRTLƏRİ</i>	<i>FİRMANIN STRATEGİYASI, STRUKTURU VƏ RƏQABƏT</i>	<i>ƏLAQƏLİ VƏ DƏSTƏKLƏYİCİ SƏNAYELƏR</i>	<i>HÖKUMƏT</i>	<i>İMKAN</i>
Ucuz əmək resurslarının mövcudluğu; ixtisaslı kadrların mövcudluğu; infrastruktur şərtləri.	Artan daxili tələbat; artan orta təbəqə; regionlarda ki potensial tələbat.	Yaxın və qonşu region ölkələrinin məhsulları arasında rəqabətin kəskinləşməsi.	Klasterləşmə; “upstream” və “downstream” sənayelər.	Stimullaşdırıcı iqtisadi-ticari siyasət; proaktiv fiskal siyasət; ehtiyatlı monetar siyasət; innovasiya və elmi tədqiqata dəstək.	Qlobal pandemiya.

Təhlillərdən göründüyü kimi, post “COVID-19” dövründə Çindəki ümumi iqtisadi canlanma, iqtisadi və demoqrafik artım tempi, kənd təsərrüfatı, İKT, nəqliyyat-logistika sahələrinin artan əhəmiyyəti kontekstində, habelə son dövrdə Rusiya və Ukrayna arasında baş verən hərbi-siyasi hadisələr fonunda Trans-Xəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Dəhlizinin imkanlarının daha da artması, habelə bu dəhliz çərçivəsində Azərbaycan xidmət və məhsullarının Çinə ixracının daha da artırılması üçün yeni imkanlar yaranmış olur. Həmin təhlillərdən çıxış edərək, həmçinin müvafiq elementləri özündə ehtiva edən ölkəmizin Çin ilə bağlı proaktiv ixrac strategiyasının mümkün elementləri də layihələndirilmişdir (Cədvəl 6).

Cədvəl 6. Azərbaycanın Çin ilə bağlı ixrac strategiyasının mümkün elementləri

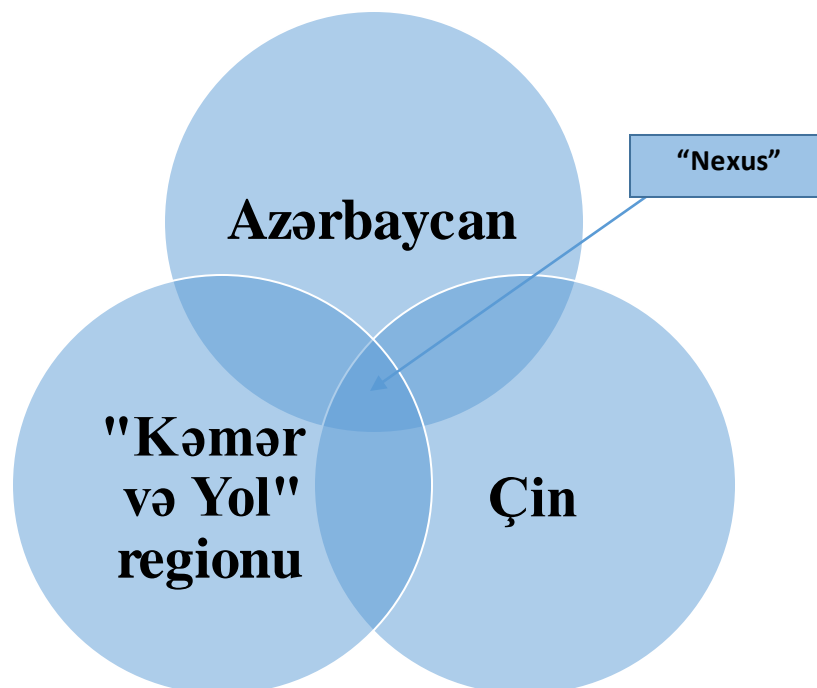

Çinin “Kəmər və Yol” təşəbbüsü

Azərbaycan Çinin irəli sürdüyü “Kəmər və Yol” (əvvəlki adı “Bir Kəmər və Bir Yol”) təşəbbüsünün iştirakçısıdır. Belə ki, 10.12.2015-ci il tarixində Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Çin Xalq Respublikası Hökuməti arasında “İpək Yolu İqtisadi Kəməri”nin yaradılmasının birgə təşviqi haqqında Anlaşma Memorandumu imzalanmışdır [9]. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti 24-27 aprel 2019-cu il tarixində Çində keçirilmiş 2-ci “Kəmər və Yol” beynəlxalq əməkdaşlıq forumunda iştirak etmişdir [10].

Sözügedən təşəbbüsdə iştirakın mümkün iqtisadi “divident”ləri “Nexus” yanaşma əsasında milli, ikitərəfli və regional ölçülərdən təhlil edilmişdir (Cədvəl 7). Bununla yanaşı, Azərbaycan prizmasından sözügedən təşəbbüsün mümkün iqtisadi və əlaqəli riskləri sistemləşdirilmişdir (Cədvəl 8). Bu təhlillərdən çıxış edərək həmçinin adıçəkilən təşəbbüs ilə bağlı Azərbaycanın strateji ticarət-iqtisadi hədəflərinin mümkün elementləri də layihələndirilmişdir (Cədvəl 9).

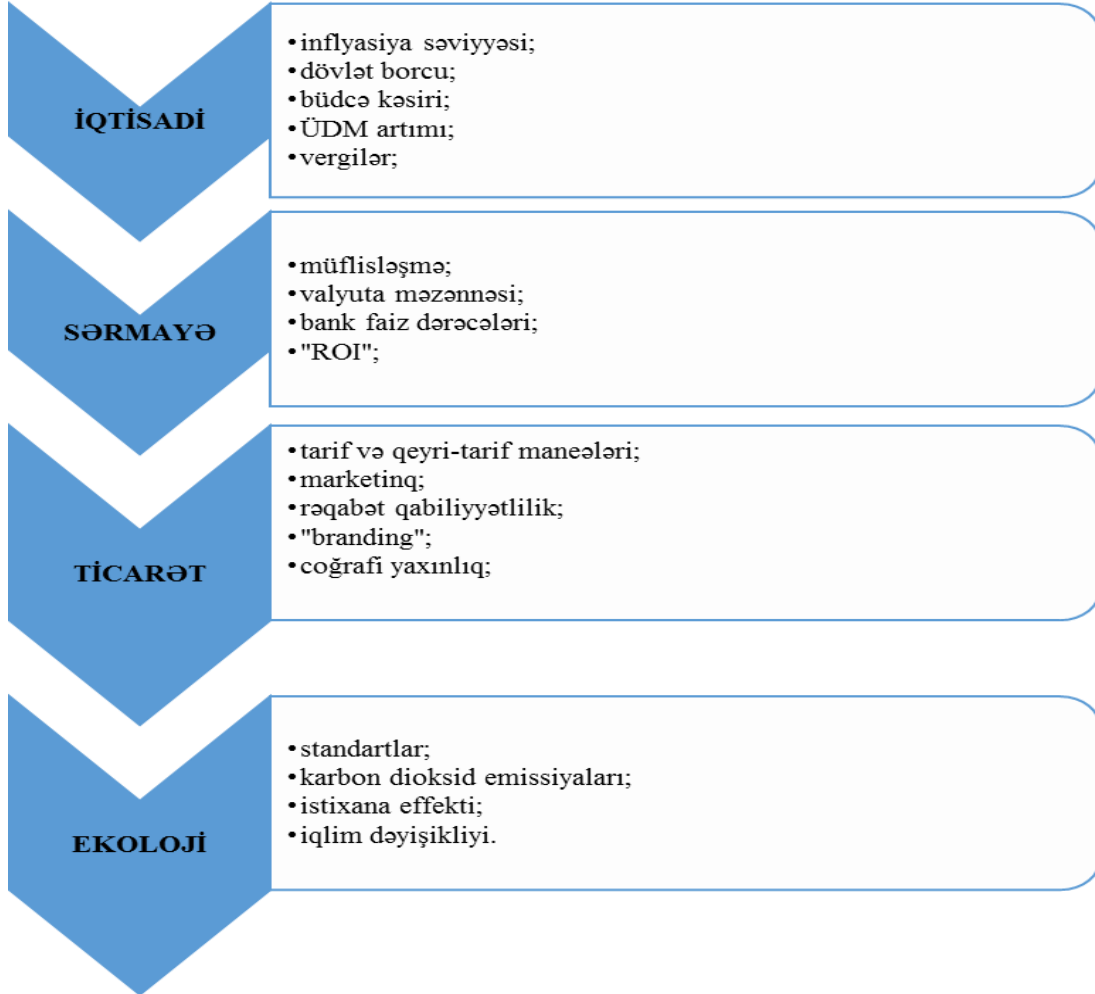
Cədvəl 7. “Kəmər və Yol” təşəbbüsündə iştiraka “Nexus” yanaşma

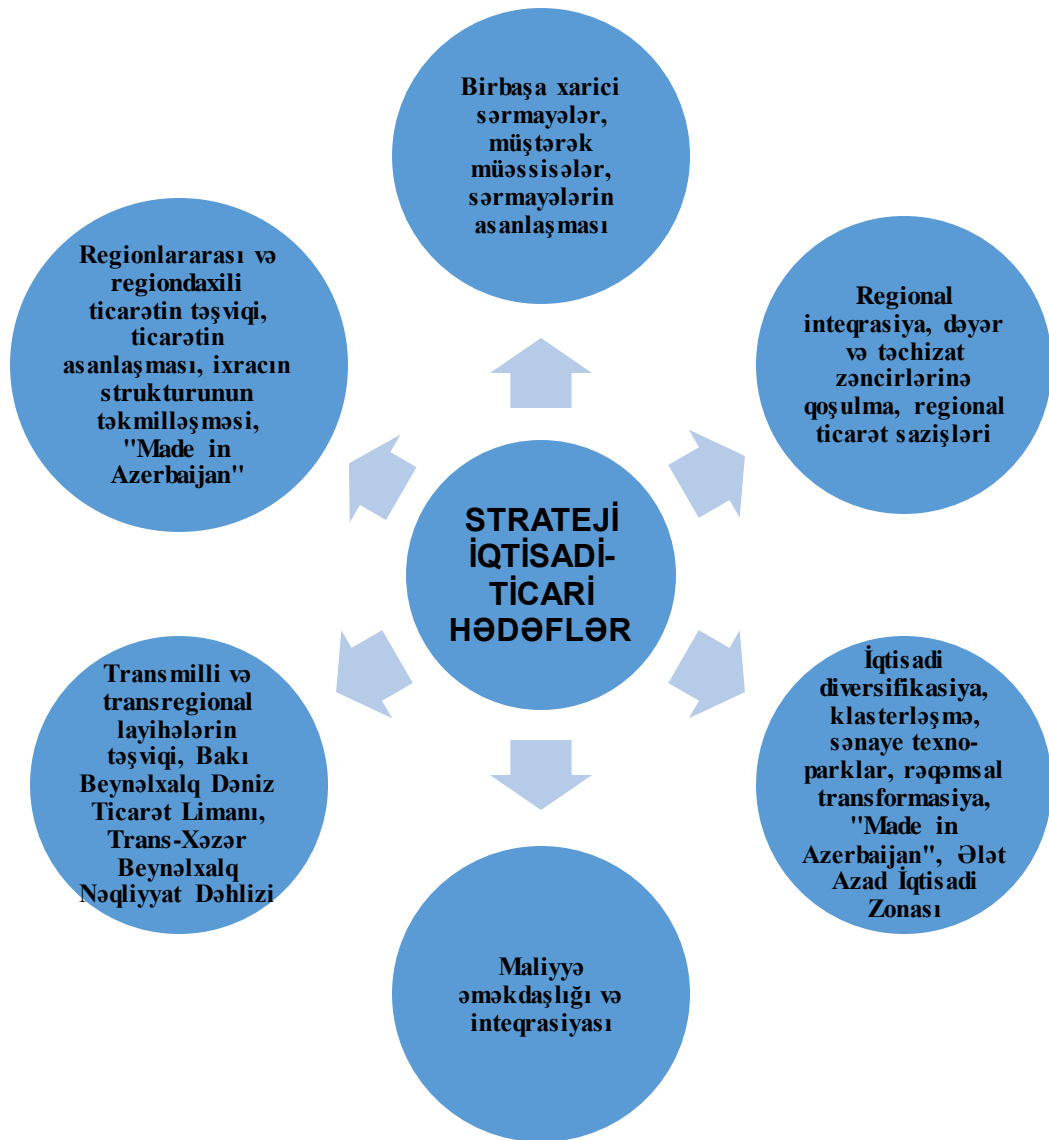
AZƏRBAYCAN (ikitarəfli ticarət-iqtisadi əlaqələr kontekstində)	ÇİN (ikitarəfli ticarət-iqtisadi əlaqələr kontekstində)	"KƏMƏR VƏ YOL" REGIONU
<p>İqtisadiyyatın diversifikasiyası;</p> <p>Qeyri-neft sektorunun inkişafı;</p> <p>İxracın təşviqi;</p> <p>İxracın strukturunun təkmilləşdirilməsi;</p> <p>Ələt Azad İqtisadi Zonasının təşviqi;</p> <p>Bakı-Tbilisi-Qars dəmiryol xəttinin təşviqi;</p> <p>Sənaye-texno və aqro parkların təşviqi;</p> <p>Klasterləşmənin sürətləndirilməsi;</p> <p>Ticarətin asanlaşması;</p>	<p>Enerji tələbatının ödənilməsi;</p> <p>Kənd təsərrüfatına olan tələbatın qarşılınması;</p> <p>Xarici sərmayələrin axını;</p> <p>E-kommersiyanın həcmının artması;</p> <p>İqtisadi nüfuzun yüksəlməsi;</p> <p>ÜDM-in artımı;</p> <p>İxracın artımı;</p> <p>Yükdaşımalar.</p>	<p>Regiondaxili və regionarası ticarətin artması;</p> <p>Regional inteqrasiyanın güclənməsi;</p> <p>"Spillover" effekti;</p> <p>Nəqliyyat-logistika imkanlarından istifadə;</p> <p>Yeni bazarlara çıxış;</p> <p>İnfrastrukturun təkmilləşməsi və şəbəkələşməsi;</p> <p>Regional dəyər və təchizat zəncirlərinə qoşulma;</p> <p>Regional ticarət sazişləri;</p> <p>Müştərək müəssisələr;</p>

“B2B” və “G2G”; “Made in Azerbaijan” brendinin təşviqi; “Make in Azerbaijan” konsepsiyasının təşviqi; Xarici sərmayələrin cəlbi.		İqtisadi əməkdaşlığın və tərəfdaşlığın intensivləşməsi; İntermodal və multimodal daşımaların artması; Trans-Xəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Dəhlizi.
---	--	--

Cədvəl 8. Azərbaycan prizmasından “Kəmər və Yol” təşəbbüsünün iqtisadi və əlaqəli risklərinin sistemləşdirilməsi

Cədvəl 9. “Kəmərlər və Yol” təşəbbüsü ilə bağlı Azərbaycanın strateji ticari iqtisadi hədəflərinin mümkün elementləri

Nəticə

Son dövrdə Rusiya və Ukrayna arasında baş verən hərbi-siyasi hadisələr kontekstində, “Kəmərlər və Yol” təşəbbüsü çərçivəsində ölkəmiz üzərindən yük daşımaları həcmünün artmasına müəyyən imkanlar yaranmış, eləcə də Bakı-Tbilisi-Qars dəmiryol xəttinin, Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanının, Transxəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Dəhlizi və Ələt Azad İqtisadi Zonasının əhəmiyyəti daha da artmışdır.

Eyni zamanda, dünyadakı rəqəmsal transformasiya, “sənaye 4.0” və “5G” texnologiyaların tətbiqi fonunda ölkəmizin innovativ inkişafının təmin edilməsi, eləcə də

ölkəmizdəki sənaye texnoparklarının təşviqi məqsədilə Çin ilə ticarət-iqtisadi əlaqələrinin uzunmüddətli dövr üçün yeni istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi məsələsi aktuallaşır.

Ədəbiyyat

1. <https://lib.aliyevheritage.org/az/3739431.html>
2. <https://mfa.gov.az/az/category/asiya-ve-okeaniya/cin>
3. <http://www.e-qanun.az/framework/9674>
4. <https://customs.gov.az/en/faydali/gomruk-statistikasi/xarici-ticaretin-veziyyeti-haqqinda>
5. <https://economy.gov.az/article/interstate-economic-cooperation/21534>
6. Əhmədov, M., “Azərbaycan-Çin münasibətlərinin strategiyası və perspektivləri”, 1999
7. Həsənova, M., “Çin Xalq Respublikası”, 2005
8. Qayıbov, M., “Azərbaycan-ÇXR: Əməkdaşlığın yeni mərhələsi”, 1997
9. <http://www.e-qanun.az/framework/31817>
10. <https://president.az/az/articles/view/32895>